

Luceafărul

Revistă săptămânală pentru
literatură, artă și politică

Director: Octavian Goga ■ ■ ■

Redactor: Oct. C. Tăslăuanu

An. XI. Nr. 9. Vol. I.

■ ■ Cuprinsul: ■ ■

Octavian Goga .	Eu știu un basm ... (poezie).	I. Agârbiceanu .	Povestea unei vieți (roman).
Dr. Onisif. Ghibu	Școala românească din Ungaria în anul 1911.	Dări de seamă:	
I. Irim.-Cândește	Moș Udriște.	Dr. Pavel Roșca	Elemente de metafizică.
Maria Cunțan .	Cântece (poezie).		

Cronici: M. Strajan: Despre spiritism. Căst. Prodan: Expoziția pictorului Mütznér. Insemnări: Expoziția Doamnei Cosma. Cultura românească în Maramurăș.

Ilustrațiuni: N. Grigorescu: Pe valea Siretului.

Sibiu, 26 Februarie v. 1912

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALA PENTRU LITERATURĂ, ARTĂ ȘI POLITICĂ.

APARE SUB ÎNGRIJIREA UNUI COMITET DE REDACȚIE.

Colaboratori: I. Agârbiceanu, D. Anghel, Z. Bârsan, G. Bogdan-Duică, Dr. I. Borcia, Dr. T. Brediceanu, Dr. C. Bucșan, Al. Cazaban, Il. Chendi, I. Ciocârlan, V. Cioflec, D. N. Ciotori, Al. Ciura, Otilia Cozmuța, Maria Cunțan, Dr. Silviu Dragomir, I. Duma, Victor Eftimiu, I. Enescu, Aurel Esca, Elena Farago-Fatma, Em. Gârleanu, Dr. Onisifor Ghibu, Ion Gorun, A. Herz, Constanța Hodoș, Nerva Hodoș, Șt. O. Iosif, I. I. Lăpădatu, E. Lovinescu, Dr. I. Lupaș, Dr. I. Mateiu, Corneliu Moldovan, Dr. G. Murnu, D. Nanu, V. C. Osvadă, I. Paul, Clucinat Pavelescu, H. P. Petrescu, Ecaterina Pitiș, Gh. Popp, Dr. Sextil Pușcariu, Dr. P. Roșca, G. Rotică, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, M. Săulescu, M. Simionescu-Râmniceanu, V. Șorban, I. U. Soricu, Victor Stanciu, Caton Theodorian, D. Tomescu, Lazar Triteanu.

ABONAMENT:

Austro-Ungaria:

1 an 20 cor. 6 luni 10 cor.

Pentru profeți, învățători și studenți: 1 an 16 cor.

România și în Străinătate:

1 an 25 cor. 6 luni 13 cor.

Reclamațiile sunt a se face în curs de 14 zile după apariția fiecărui număr. Pentru orice schimbare de adresă se vor trimite 20 bani în mărci postale.

Abonamentele, plătite înainte, sunt a se trimite la adresa:

Adm. rev. „Luceafărul“, Sibiu (Nagyszeben).

În librăria lui W. Krafft în Sibiu se află în depozit:

- A. Bena: Nu m'abandonă! romanță pentru voce și piano. Cor. 1.20.
- I. Borgovan: Patru cântece românești pentru voce și piano: Cântec de leagăn, Toarce Puică, Cununiță de mirt verde, Mi-a ieșit bădița 'n drum. Cor. 3.20.
- I. Harșia: Hora, pentru pian. Cor. 2.—.
- Ciprian Porumbescu:
- Fasc. I. 8 coruri bărbătești: Deviza, La un nor, În pădure, etc. Cor. 2.—.
 - „ II. 6 coruri bărbătești: Lacrima, Patria română, Luna Maiu, etc. Cor. 1.50.
 - „ III. 7 coruri bărbătești: Imn, Cântec vânătoresc, Serenadă, etc. Cor. 1.50.
 - „ IV. 4 coruri mixte: Oda ostașilor români, Frunză verde foi de albă, etc. Cor. 1.20.
 - „ V. La malurile Prutului, vals pentru cor bărb. cu acomp. de pian. Cor. 1.50.
 - „ VI. 3 coruri mixte: Frunză verde mărgărit, Cât îi țara românească, Noapte de primăvară. Cor. 1.50.
 - „ VII. Bătrâneasca, horă pentru pian. Cor. —.50.
 - „ VIII. Hora detrunclășilor, pentru pian. Cor. —.50.
 - „ IX. Peneș Curcanul, horă pentru pian. Cor. 1.—.
 - „ X. Potpourri de cântece naționale, pentru pian. Cor. 2.—.
- I. Scarlatescu: 5 Poeme românești: 1. Hora României June. 2. Horă veche, pentru violină și pian. 3. Spune-mi codrurile. 4. Glas de clopot. 5. Mihnea și Baba, pentru voce și pian. Cor. 5.50.
- L. Tudorescu: Arii românești, potpourri de melodii populare aranjate pentru pian. Cor. 3.60.

Expédierea se face mai ușor trimițându-se banii înainte, adăugându-se la prețul opusculor încă 20—40 fil. pentru expedierea francată.

Orice reproducere fără indicarea izvorului e oprită.

Eu știu un basm . . .

Eu știu un basm demult uitat
C'un cântăreț rătăcitor,
Ce strunele și-a încordat
Pe rând la poarta tuturor
Și 'n cântecu-i înviforat
A plâns de lacrimile lor.

Din goana lui s'au ridicat
Văpăi și valuri de scânteii,
Bărbații s'au oprit în sfat
Și s'au oprit în drum femeii,
O lume 'ntreagă și-a legat
De glasul lui plânsoarea ei . . .

Cântând prin codri de brădet,
Drumeț pe larguri de pământ,
Așa s'a risipit încet,
Ca frunza spulberată 'n vânt:
— Nu visul lui nemângăiet,
Amarul altora l-a frânt.

Pe urmă i-a crescut popor
Și se rugă cu chip duios:
— Mai spune-ne câte ne dor
Și câte sufletul ne-au ros,
Pribeagule stihuiitor,
Le plângi atâta de frumos! . . .

El, ascultând al lor cuvânt,
A chibzuit și-a priceput,
Că pururi fără crezământ
Durerea lui l-a petrecut
Și că 'n selbaticu-i avânt
Streine doruri l-au durut . . .

Și-atunci o clipă s'a 'ntâmpat,
— Mai vreți voi basmul să vi-l spui? —
Că jalea *lui* a lăcrimat,
Dar a 'nțeleș că nime nu-i,
În tot norodul adunat
Să-i vază lacrimile lui . . .

Seghedin, Februarie. Octavian Goga.

Școala românească din Ungaria în anul 1911.

IV.

Trecând dela școalele primare la celelalte grade de școale, ne vom oprî mai întâi la seminarii (inclusiv preparandiile).

În sinodul arhidiecezan din Sibiiu s'a discutat, în urma unei propuneri a însuși I. P. S. mitropolitului, chestia ridicării unui nou local pe seama seminarului. D-1 Oct. Goga a expus amănunțit starea actuală a seminarului din punct de vedere igienic și practic și necesitatea absolută a unui nou local și a începerii unei colecte de bani în scopul zidirii lui. S'a hotărît ca în sesiunea din 1912 să i se prezinte sinodului două planuri amănunțite de seminarii, rămânând ca sinodul să se pronunțe apoi pentru unul din ele și să se înceapă zidirea.

Seminarul din Sibiiu și-a serbat în luna lui Septembrie jubileul de o sută de ani dela înființarea lui. Serbarea centenară a fost prea modestă, în comparație cu marile foloase pe cari le-a adus această școală timp de o sută de ani pe seama poporului nostru, și cu marile spirite cari au lucrat între zidurile lui pentru luminarea poporului prin biserică și școală. (Între profesorii acestui seminar au fost și Gheorghe Lazăr, pedagogul Ioan Popescu și mulți alții.)

Din prilejul centenarului a apărut monografia institutului, scrisă de directorul Dr. Eusebiu Roșca. Ea conține multe date interesante.

La Caransebeș P. S. S. episcopul Miron a arătat într'o circulară foarte realistă starea seminarului de acolo și urgenta lipsă a unui local nou pe seama lui. În acelaș timp a început și o colectă pentru acest scop, contribuind însuș cu suma de 5000 cor. Colecta aceasta s'a început și s'a continuat până acum cu frumoase rezultate. Trebuie să se fi strâns la o sută de mii de coroane.

În Gherla situația e așa de desperată încât profesorii dela seminar și dela preparandie nu s'au mai putut reține de a nu arăta, printr'o scrisoare publicată în ziare, imposibilitatea în care sunt puși de a lucra sub orice raport. Nu numai că nu există un

local potrivit, dar și lefurile profesorilor sunt atât de derizorii, încât constituie unul dintre cele mai triste documente istorice-culturale ale epocii noastre.

Prin moartea episcopului Ioan Szabó și prin venirea în fruntea eparhiei a P. S. S. episcopului Dr. Vasile Hossu, de sigur că această situație se va schimba spre mai bine.

În 1911 au fost expuse mai ales preparandiile românești la fluctuațiuni nefavorabile. Profesorii acestor școale n'au un salariu după care să poată trăi, iar forurile bisericesti-școlare nu dispun de mijloace pentru a le asigura o existență cinstită. Între astfel de împrejurări s'a făcut apel la Stat, care s'a declarat aplicat a le întregi și lor salariile întocmai ca profesorilor dela școalele similare ungurești, dacă consistoriile vor primi ca în preparandii să se propuie pe viitor câteva studii în limba maghiară. Bineînțeles că o astfel de propunere a fost respinsă, rămânând ca să se găsească alte izvoare de sanare a răului.

Tot în acest an a edat ministerul un nou „Plan de învățământ“ pentru preparandiile de stat, obligând în acelaș timp și preparandiile confesionale să-și potrivească planurile după acesta. Prin această nouă măsură, munca preparandiilor se îngreuiază atât de mult, încât e imposibil ca elevii să iese din școală cu pregătirea reclamată de trebuințele poporului pe care vor avea să-l crească. Mai adăogând la aceasta și condamnabilul început de a înzestră preparandiile noastre cu manuale traduse, cuvânt de cuvânt, din ungurește (operă sprijinită și moralicește și materialicește de ministerul de instrucție), ne putem face o icoană despre munca pe care o vor putea desfășura de aici încolo aceste școale.

Un moment demn de înregistrat e că, în 1911, preparandia din Sibiiu a dat cei dintâi absolvenți de patru cursuri (până aci preparandia eră numai de trei ani).

În ce privește gimnaziile n'avem nimic deosebit de înregistrat, în afară de înființarea

internatului de băieți de pe lângă liceul român din Brașov. Acest internat se va inaugura la toamnă. El răspunde unei mari necesități și, dacă întreținerea în el n'ar fi atât de scumpă (700 cor. pe an), el ar putea să aducă înlesniri mari tocmai acelor cari sunt mai avizați la ajutor, adică băieților săraci.

La Brad chestiunea ridicării unui local nou și a completării la opt clase a liceului, cu toată hotărîrea sinodului arhiepiscopului din 1910, stagnează. Ea s'a înfundat în ministerul de instrucție, care tot zăbovește de a aproba planul de clădire și care refuză ajutorul material cerut, deși, pentru școalele secundare ale compatrioților noștri Sași, a dat în anii din urmă peste un milion de coroane.

Dintre bărbații cari au răspândit lumină de pe catedrele gimnaziilor noastre au trecut, în 1911, la cele eterne doi inși: directorul liceului din Beiuș Vasile Dumbravă, un om harnic, și Paul Budiu, profesorul de grecește dela Brașov.

Rămâne mai mult de zis despre școalele noastre de fete. La Sibiu s'a serbat, în iunie 1911, jubileul de 25 de ani al școlii de fete a „Asociațiunii“. Din acest prilej a apărut și istoricul acestui institut (de directorul Dr. Vasile Bologa), care a dat neamului românesc de pretutindenea mai multe sute de elemente bune, — la tot cazul cu mult mai bune decât acelea cari și-au făcut educația în școale străine, dela noi sau din străinătate.

Îmbucurător e ceea ce s'a făcut la Arad, unde în sfârșit, s'a hotărît soarta școlii de fete atât de multă vreme expusă fluctuațiilor nepriincioase. După darul de 100.000 cor. al d-lui Vasile Stroescu și după munca depusă de „Reuniunea femeilor din Arad și jur“ s'a putut asigura suma necesară pentru ridicarea unui local frumos, în stil românesc, și s'a putut lua și hotărîrea de a se începe cât mai curând lucrarea. Școala s'a pus sub egida Consistorului din Arad — un lucru foarte cuminte. La toamnă școala va fi gata; în ea elementul românesc din Ungaria, Bănat și Bihor găsește un puternic izvor de cultură națională.

În 1910 s'a discutat cu destul interes chestia organizării profesorilor noștri secundari. Când s'a trecut dela teorii la fapte — lucrul s'a poticnit și a rămas câțeva vreme baltă. Cu timpul lumea s'a convins că de o „organizare“ propriu zisă a profesorilor români din Ungaria nu poate fi vorba, întrucât organele statului, cari recunosc numai școale profesionale, n'ar îngădui o organizare pe baze naționale.

Deci ideea „organizării“ s'a luat dela ordinea zilei. În locul ei s'a agitat, în 1911, chestiunea lărgirii cadrelor secțiilor științifice ale „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, în forma aceea ca în secția școlară să fie luați ca membrii corespondenți toți profesorii noștri secundari. Adunarea generală a „Asociațiunii“, ținută la Blaj, a admis modificarea statutelor cu privire la numărul membrilor corespondenți ai secțiilor, — și prin urmare posibilitatea unei concentrări a profesorilor e dată. Ea e și pe cale de a se face.

Ar mai rămâne de spus ceva despre școlile profesionale de fete de cari avem, durere, prea puține. Atât școala de industrie casnică din Sibiu cât și cea din Orăștie, ambele susținute de „Reuniuni de femei“, s'au instalat în 1911, în localuri nouă, confortabile, în cari e posibilă o lucrare mai intensivă și mai sistematică. În Sibiu această școală e în legătură cu o școală de menaj, față de care deasemeni se manifestă un interes frumos.

De încheiere trebuie să se mai facă amintire despre încercările de a ridica pe seama tinerimei universitare române din Cluj un Cămin studențesc. Și la acest lucru găsim inima și mâna largă a d-lui V. Stroescu, care, înduioșat de un admirabil articol al d-lui O. Goga sub titlul: „Copiii nimănui“ a donat pe seama unei instituții de ocrotire a tinerimei universitare din Cluj suma de 10.000 cor. Chestiunea „Căminului studențesc“ s'a discutat viu în sânul comitetului „Asociațiunii“, și e speranță că ea se va rezolvi în mod favorabil.

*

Cari sunt concluziile cari s'ar putea trage pentru viitor din toate constatările asupra școlii române în 1911?

Am văzut că în multe privințe progresăm, dar a trebuit să înregistrăm și anumite regresii. Am văzut că progresul l-am realizat numai prin noi înșine și am văzut că și unele cauze ale regresului trebuiesc căutate

tot în noi înșine. Înlăturarea multor piedeci nu atârnă de noi, dar piedeci, la urma urmelor, se găsesc în calea tuturor lucrurilor bune din lumea asta, și pentru aceea ele tot isbutesc.

Mântuirea să n'o așteptăm dela nimeni în afară de noi. Între împrejurările noastre dela alții ne vin numai piedecile.

Dr. Onisifor Ghibu.

Moș Udriște.

Mi-l aduc bine aminte.

Eră înalt aproape cum nu eră om în tot satul și adus mult de mijloc. Văzut din spate părea că poartă o casă de melc pe umeri.

Fața-i eră încrețită ca și coaja unui măr degerat, iar cele vreo câteva tulle de păr, ca de puiu golaș, stau țepoiate în barbă.

Sprâncenele nu se mai vedeau din încrețiturile cari doseau totul.

Numai luminile ochilor licăreau ca doi ochi de pisică în întunec. Mustăți nu cred să fi avut vreodată.

Pe cap purtă o căciulă, roasă pe margini și jupuită aproape toată. Cele câteva fire de păr alb, cari îi ieșiau de sub căciulă, păreau fără vieață.

Iarna ședeă toată ziua în casă. Îl găzduia, ori Moș Ilie, ori Vasile Ciobanu. Rude la noi în sat n'avea nici una. I se stinsese neamul. La alții nu vrea să se ducă să șadă.

Lângă sobă, își așterneă cojocu și zeghea și trăgea toată ziua din lulea. O zi mânca, două nu, mai ales dacă nu l-ar fi îndemnat gazda, stătea cine știe cât nemâncat.

Vara umblă toată ziua pe drum cu ciomagul la spate, cu capul plecat ca și cum ar fi cetit pe filele unei cărți.

Unde vedeă doi-trei stând de taină, moșul se apropiă de ei.

Cu glasul răstit ca un ispravnic de pe vremuri îi întrebă:

„Ce-i povestea, copii?”

Și după ce oamenii îi spuneau păsul, unchiașul începea să povestească cum eră lumea pe vremea lui.

„Pe vremea mea eră pravila la putere. Atunci lumea eră altfel. Acum s'a mai iuțit,

băieți. Mi-aduc aminte că eu și cu Voicu din mal și cu Costache Ciobanu, am umblat cu țurloaele goale, până aproape să ieșim la horă. Acū, nu vedeți voi?... Abiă a început să se târască copilul d'abușele, și haiti, i-a și vârat măsă piciorușele în pantaloni. Atunci ocaua de vin eră trei parale ăl mai bun. Azi beai apă cu opt gologani. S'a schimbat fața lumii, băieți. Eră altfel pe vremea mea.

— Da câți ani ai, moșule“, îl întrebă câte unul.

„O sută și șapte“, răspundeă unchiașul, după ce se gândi puțin.

„I... i... i... Ți-a pierdut Dumnezeu zapăsu!“... glumiau oamenii.

Moșul își puneă iarăș ciomagul la spate și-o porneă agale pe drum, clătînând din cap.

„S'a schimbat fața lumii... Eră mai doamnă pe vremea mea“.

Oamenii se uitau lung după el.

„Bătrân unchiașul, da tot își ține curajul“, și apoi își vedeau înainte de treabă.

Prin curți, pe unde vedeă iarăș oameni adunați, el se ducea și-acolo, povestindu-le nu știu pentru a cătea oară cum eră lumea în vremea lui. Când întâlneă vreun copil mic în cale, se încruntă de departe și ridica când ciomagul deasupra capului se făcea că-l repede spre el. Copilul speriat începea să plângă. Atunci moșul începea să râdă cu hohot, ca și cum ar fi fost mulțumit de plânsul copilului.

S'apropiă de el, și după ce-l întrebă al cui este, îl mângăia pe păr, și-i da un măr, sau o pară, ori un covrig, ca să-l îmbuneze. De întâlneă vreun flăcău, îl oprea în loc.

„Ei, și-s dragi fetele?... Eu când eram ca

tine se țineau fetele după mine ca albinele după matca lor... Așa... Da..., tare mai sunt șirete... Te momeste până-ți fură mințile, și pe urmă te aruncă ca p'o coajă de măr. Așa e femeia... Eu sunt Stan pășitul" ..., și moșul se depărtă murmurând mai departe. La câțiva pași se opreă în loc ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, și-l urmărea cu privirea până-l pierde la vreo cotitură.

Tot așa făcea când întâlnea și fete ori neveste.

Pe ele dupăce le întrebă cum te chiamă, începea să le mângăie pe păr, pe obraz, pe piept. Ele zâmbiau și-l lăsau să-și facă plăcerea. Câte una mai îndrăzneță îi zicea:

„Bătrân, bătrân, da ai mâncă mere din sân“...

Unchiașul se depărtă abia îngânând.

„Biată Sanda, ce mândrețe de femeie eră. Când ajungea în dreptul grădinei lui „Gheorghiuță“ se opreă în loc. Ridică capul din pământ și câteva clipe privirile-i rătăceau prin grădină. Îl plecă repede ca și cum ar fi găsit ce căută, și trecea gardul, muncindu-se greu“.

În fund, unde prunii se răresc și unde câte un colț de lespede răsare din pământ, se opriă iarăș cercând să recunoască și mai bine locurile. Pe urmă puneă ciomagul jos și îndesându-și luleaua de tutun, se lungea pe pământ. Și 'n timp ce pufăia într'una, înecat în gânduri, cercă poate să reclădească casa unde-și petrecuse tinerețea.

Veneă des de tot în „poiana lui Udriște“, căci așa i-a rămas și azi numele locului unde fusese casa unchiașului. Câteodată în nopțile de vară, oamenii cari treceau pe poteca din

„topile“, îl vedeau acolo, gemând îndesat. Și tot acolo și-a dat și sfârșitul în noaptea de „Sân Petru“. L-a găsit Ion al Floarii dimineața când trecea cu colacul la biserică, culcat. S'a dus să-l deștepte ca să nu-l apuce liturghia dormind, dar când a pus mâna ca să-l miște, a simțit că e rece.

Moș Udriște ședeă întins pe spate cu pleoapele deschise cât o muche de cuțit. Spinarea i se destinsese ca un arc căruia i-a slăbit cineva coarda. Și când l-au îngropat, în urma carului cu boi eră numai o singură femeie gârbovită, care nici nu puteă măcar să plângă de bătrânețe.

„Cu el o fi făcut Sanda pe mătușa Ilinca“, vorbeau vecinile când mortul trecea prin dreptul lor?

„Ce crezi?... El ziceă că i s'a stins neamul, dar nu vezi că sângele tot sânge? Cine îl mai duce pe el la groapă decât mătușa Ilinca?“

— O fi fost frumoasă Sanda?

— Nu știu, n'am apucat-o... Dar eram fețișcană când Ilinca eră femeie știi, colea... Par'că eră crescută în grădină. Scriai pe obrazul ei ca pe hârtie“.

Acum în sat la noi se pomenește rar de moș Udriște.

Poiinii unde a avut el casa i-a rămas numele de „poiana lui Udriște“.

Mătușa Ilinca tot mai trăește. Singură ea are grijă să-i aprinză candela la cap și să-l stropească cu vin la zile mari...

I. Irimescu-Cândește.

Cântece.

1.

Fugi din cale-mi, vreau lumină,
Vreau să văd senine zări,
Știu acum că ești de vină
Ai pe buze sărutări.
Ai, dar ce am eu cu ele
Și cu tine de 'mpărțit,
Vreun blestem, din vremuri grele,
Firea mea l-a moștenit.

2.

Lângă mine stai, aproape
Numai umbra să ne știe,
Răsufletul tău pe pleoape
Ca o boare să-mi adie.
Numai câteva clipite
Stai așa, dar nu-mi vorbi.
Vai cuvintele-s cușite
Taci, și nu mă mai răni.

Maria Cunțan.

Povestea unei vieți.

Roman de I. Agârbiceanu.

(Urmare.)

Ion Florea se convinsese încă din ziua cea dintâiu că avocatul Chirca, șeful său, nu era așa precum îl descriesese Roșu. Era un omuleț slăbuț, cu fața acră, care intrând repede în cancelarie se apropia cu pas de șorecel de masa lui de scris, se înmormântă între acte și făcea mereu: Hm! În răstimpuri scotea c'o mână o batistă lungă din buzunar, și neridicându-și capul dintre hârtii, începea să scoată niște sunete vibratoare ca și când nasul i-ar fi fost de aramă, sau ar fi avut lame acustice în nări. Clipele acestea erau celea mai grele pentru Ion Florea, și din nenorocire erau destul de dese, pentru că d-l Chirca era veșnic cu catar.

Uneori se ridică, cercetă scrisurile lui Florea. Cetea foarte repede scrisoarea frumoasă a lui Ion, capul i se mișcă mereu, ca și când ar zice în facturi regulate: nu-nu, nu-nu, pe când ochii fugeau peste șire.

„Bun!” zicea el scurt. „Dumneata conciezi minunat”. Apoi se așeză iar la masa lui, alegea unele acte și i le puneă înaintea lui Florea, apoi ieșiă cu aceiași pași nesimțiți.

„Dumneata vrei să te faci avocat din aplicare firească?” îl întrebă odată pe Florea.

„Așa cred, d-le avocat” răspunse acesta, și își ridică ochii de pe scrisoare. Credea că acum are să urmeze ce-i spusese Roșu.

„Nu se răspunde așa. N'ai avut aplicare în tinerețe pentru altă carieră?”

— Nu.

— Și nu te-a amăgit cariera asta numai pentru că-i spun „bănoasă?”

— Nu, domnule avocat. Eu nu puteam să aleg decât între două: ori popă ori avocat. Părinții mai bucuroși ar fi voit să fiu preot. Inșă, fiindu-le singurul copil, n'au pregetat să cheltuiască cu mine și mai mult. Pentru cariera preoțească eu n'am simțit aplicare.

— Și ai făcut bine” zise repede d-l Chirca. „Pentru ce n'ai aplicare, nici nu ești bun. Crezi d-ta că să stai toată ziua în birou, e lucru plăcut?”

„De, făcți Florea neștiind cum să-i răspundă ca să fie bine.

— Și să te cerți cu toată lumea e mai plăcut doar? îl întrebă iarăș. Dar să mai vezi răutatea omenească! Să ai de-aface aproape întreaga vieță cu șarlatani, cu imorali, cu toată drojdia societății omenești! Crezi că acesta-i deliciul vieții?”

— De bunăseamă că nu” răspunse Florea tot mai uimit de agitarea ce se făcea stăpână pe omulețul acela cu fața acră.

„Bine. Cariera noastră de avocat asta-i: carieră de câne. Să nu crezi că banii se câștigă, la noi, cu ușurință. În cariera asta îți macini, picătură cu picătură, sufletul, dacă ai suflet, înțelege bine. Dacă n'ai suflet și ți-e tot atâta sau să descurci ticăloșiile cuiva, să te bălăcărești în toate noroaele, sau să cetești de pildă o carte frumoasă, atunci cariera de avocat e carieră de aur. Mie însă mi s'a părut că dumneata ai avea suflet”.

Ion Florea nu răspunse. Simți că omul acesta îi vorbește cu sinceritate, cu dragoste și că-i o minte care vede departe. O umbră de tristeță i se așeză pe față. Se gândia: are dreptate omul acesta. Dar Chirca zări numai decât umbra aceea de supărare și-i zise.

„Nu trebuie să disperăm însă tinere. Chiar de astfel de oameni are lipsă și cariera asta. Chinuindu-te o vieță întreagă, învingi. Orice slujbă, bine împlinită, e slujbă de câne. Ce să-i faci, așa-i vieța. Căci a-ți împlini, a-ți cinsti cariera cu celea din urmă datorințe ale sale, înseamnă totdeauna a fi sluga tuturor”.

Din ziua aceea Ion Florea se purtă c'un deosebit respect față de omul acesta mărunțel, și chiar când începea să trimbițeze în batistă, nu mai suferea ca înainte. Apoi, din zi în zi, băgă de seamă că din cancelaria aceasta avea să învețe mai mult decât din toate prin câte a trecut până acum.

Iar de când l-a auzit odată pledând la tribunal în cauza unor minori, a rămas cu convingerea că șeful lui e un om superior. Când se întâlni mai întâiu după pledoaria aceea cu Vasile Roșu, îi zise.

„Să știi că ți se împlinește prorocia.

— Care prorocie?”

— Că voiu rămânea mai multă vreme în orașul acesta.

— Așadar îți place” zise cu satisfacție Roșu, care-și uitase de mult că la sfârșitul lui Noemvrie avea să facă cel din urmă examen.

„Și orașul, dar îmi mai place cineva” zise Florea zimbând.

Vasile Roșu îl privi bănuitor.

„Nu-i vreo femeie, prietine. M'am îndrăgostit în d-l Chirca.

— Așadar nu glumești? Te simți bine la omul acela?” întrebă neîncrezător Roșu. „Eu chiar credeam să-ți recomand alt loc vacant.

— Pe șeful meu nu-l schimb cu toți advocații de-aici”, zise Florea.

„Mă mir.

— Dacă l-ai cunoaște mai de aproape, nu te-ai mira“.

După un răstimp Vasile Roșu îl întrebă:

„Conferința ți-e gata?

— Nu m'am gândit încă la ea. Nici nu știu dacă va fi de lipsă.

— Muntean te-a anunțat, deci vei ceti cu siguranță.

— Se poate“ zise Ion Florea.

„Se încep Dumineca viitoare. Va ceti un profesor, se vor declamă poezii, și va cânta la pian d-șoara Mărioara Grecu.

— Mărioara Grecu?“ întrebă trăsărind Ion Florea.

„Ei, pentru ce te miri? Tu nu știi că doamna Olimpia are o fată, pe care o chiamă Mărioara?

— Nu știam“, răspuse Florea în vreme ce o roșată ușoară, i se ridică în obraji. La numele „Mărioara“ el își aduse numai decât aminte de unde-i eră cunoscut numele Grecu. Și chipul fetiței din grădina internatului îi apărî îndată, cu buclele aurii, cu rochițele în vânt. Apoi, repede, o văzu cu obraji ei delicați lipiți de-un geam al internatului, privindu-l cu ochii mari, albaștri, liniștiți. Într'o clipă îi trecu prin minte: pedelul, directorul, întreg procesul urzit împotriva sa, și simți o plăcere, o bucurie copilărească. În anii lui de studii, în colindările lui prin orașe îi venia din când în când în minte fetița aceea bălaie, și zâmbea. „A fost frumos“ își zicea Ion Florea. Dar acum la gândul că Mărioara Grecu e în acelaș oraș cu dânsul, că va vede-o peste câteva zile, simți o mângâiere dulce, care-i umplea sufletul cu un fel de timiditate plăcută.

„Unde mergem?“ îl întrebă pe Vasile Roșu cum se plimbau în seara aspră dela sfârșitul lui Noemvrie.

„Știi eu? Ne mai plimbăm puțin“, răspuse acesta.

„Să luăm câte-o bere“ zise vesel Ion Florea, și intrară în restaurantul unde eră sala rezervată pentru Români.

„Așa!“ făcu Ion Florea șezând la o masă dintr'un ungher. „Par'că am așa un gust de bere.

— Tu-l ai mai rar, Floreo, dar ce ne facem noi cari o gustăm în toate zilele? Într'adevăr se duc mulți bani pe beutură, dacă ai stă să faci o socoată amănunțită.“ Și cum eră la sfârșitul lunii Vasile Roșu se gândia că nu mai are decât o coroană în buzunarul vestei.

Băfeșul cel cu pași elastici și gâtul întins îi servi numai decât, în sală eră lume puțină până acum.

„Banii să duc să-i legi c'o sută de noduri“ zise Ion Florea simțind o răcoare plăcută

dupăce sorbi din lichidul auriu. „Vorba e că un tânăr nu poate trăi veșnic retras ca un sihastru. Hei, prietino, și trec ani îndelungați până ajungem să ne putem începe vieța independentă. Într'adevăr noi jumătate de vieța ne-o petrecem studiind, prăpădindu-ne anii cei mai frumoși din tinerețe“ adause Ion Florea simțind așa deodată un adânc regret pentru anii cari se scuseră din vieța lui.

„De-ar trece numai anii! Dar anii ne îngroapă multe iluzii, multe planuri pentru viitor. Sunt clipe, dragă, în cari mă simt îmbătrânit“ zise posomorît Vasile Roșu căruia îi veni deodată în minte că termenul pentru examenul lui din urmă a trecut de mult.

„Asta nu“, zise vesel Ion Florea, care-și simți inima tânără. „Îmbătrâniți nu ne putem simți la vârsta noastră. Înzadar am spune de altfel, faptele noastre arată contrarul.“

Apoi la a treia halbă Ion Florea îl întrebă deodată.

„Gimnaziul ți-a fost ușor, Roșule?“

Acela făcu un gest de nepăsare.

„Îmi pare că l-am și uitat, îmi pare c'a fost numai un vis. Tot ce ți se întâmplă până la vârsta de optsprezece ani îți pare mai târziu un vis.

— Dimpotrivă eu văd foarte limpede anii aceia. Iată acum îmi pare că-mi văd în șir toți profesorii, clasele, grădina, pe domnul Sachs“, zise zâmbind Ion Florea.

„Cine-i ăsta?“ întrebă Roșu.

„Profesorul nostru de gimnastică. Ne zicea „copilele“, și bea în toate crijele“.

Când să comande al treile rând de balbe, Vasile Roșu ridică mâna în semn de oprire.

„Lasă-l, zise Ion Florea. Astă seară plătesc eu tot. Dacă vrei putem să luăm și cina aici, amândoi“.

Roșu se însenină deodată și-l privi cu în-suflețire:

„Știi că ești o inimă de aur? Prin oraș încep să șoptească despre tine.“ Ion Florea se făcu deodată palid, i se părû că lumea șoptește despre el în legătură cu Mărioara Grecu.

„Nu-s vorbe rele, prietino. Dimpotrivă te laudă. Mi se pare că șeful tău e într'adevăr un om de omenie. Mi se pare că te vorbește de bine în lume. Și, vei ști de altfel, că Dr. Chirca se învârte în societatea cea mai bună.“ Roșu sorbi de jumătate halba proaspătă, își răsuci o țigară.

„Și, ce se spune despre mine?“ întrebă Ion Florea cu interes.

„Înainte de toate că ești un băiat deștept“, zise acesta.

„Apoi?

— Că ești foarte harnic. Nu bați cafenelele și birturile ca alții. Ca noi, de pildă“, zâmbi Vasile Roșu.

„Pe urmă ?

— Pe urmă că ai o dicție strălucită la tribunal.

— Ei, făcù Ion Florea, părând nemulțumit. Acestea toate-s nimicuri.

— Ba să mă ierți, prietine. Sunt de foarte mare însemnătate. Și cred că-ți vei schimba îndată părerea când îți voi spune că și doamna Olimpia Grecu te apreciază“ zise cu hotărâre Vasile Roșu.

„Petru ce să mi-o schimb?“ întrebă Florea simțind o tulburare adâncă la numele acesta.

„Ei, Doamne sfinte, tu par'că n'ai trăi în oraș cu noi. Nu știi tu că părerea favorabilă despre tine a doamnei Olimpia îți deschide ușa familiilor celor mai de frunte? Și câți dintre tinerii de aici n'ar dori să fie în locul tău! Pentrucă, trebuie să-ți mărturisesc, iubite, unele familii, aici, se țin foarte sus. Fetele și le țin închise ca în cutii. În privința aceasta nici familia Grecu nu face excepție. De pildă toată lumea s'a mirat că doamna Olimpia i-a permis domnișoarei Mărioara să cânte la pian pentru serata de Duminecă.“

Se servi cina și cei doi prietini tăcură un răstimp. În sală intrau mereu domni și doamne, se așezau la mese. Țincănitul furculițelor, a cuțițașelor se făcea tot mai des, iar chelnării se purtau repede, ca împinși de vânturi. În sală se ridică sgomotul vesel al conversării. Din când în când se auzia câteun glas de mirare: „Nu mai spune. Ei, tacii!“ ori râsul cald și plin al unei femei tinere.

Ion Florea își simția sufletul îngreunat de simțeminte cari se învăluiau neconținut. Niciodată amintirea Mărioarei Grecu nu-l tulburase ca 'n seara aceasta. Un gând îi străjuia mereu în minte: am s'o văd peste câteva zile. Mă va recunoaște oare? Dar când cercă să-și dea seama de tulburarea ce-l cuprinsese, nu află nici un motiv. Nu eră vorbă de iubire, eră singur o amintire din tinerețe. Se întrebă: am vreo țință, am vreun plan pentru viitor cu fetița aceea? Și zâmbea: n'avea nimic cu ea și simția că nu avea pentru ce să se tulbure. Însă totuș, amintirea aceea-i părea foarte drăguță. Numai ceva o întunecă: lui Florea i se părea că-i foarte nepotrivit să aibă fetița aceea cu buclele aurii o mamă ca Olimpia, care fixează tinerii cu privirea ei nespuse de limpede. Mereu îi venea în minte întâlnirea din seara cea dintâi înaintea restaurantului. Poate pentrucă erau cei dintâi ochi străini cari l-au privit în orașul acesta, după cum de pildă își rămâne întipărit pentru toată viața peisajul frumos din natură, sau tabloul cel dintâi pe care l-ai văzut. Sau după cum rămâne în amintirea fetelor cel dintâi vals, dansat la întâiul bal.

Cum cinau tăcuți, Vasile Roșu se ridică

deodată, smulgându-și servetul și se închină adânc la dreapta. Ion Florea privi și el în direcția aceea, dar numai decât, înfiorat, își plecă capul. Ochii nespuse de clari, de liniștiți ai doamnei Olimpia erau ațintiți asupra lui, ca și când nici n'ar fi observat închinăciunea lui Roșu. Limpezimea acelor priviri par'că-i luă vederile lui Florea, și el multă vreme n'a mai cutezat să-și ridice capul, să privească prin sală. Doamna Olimpia ședeă la masă cu bărbatul său. Își alese locul dintr'o ochire prin sală, drept în fața lui Florea. Abia-i despărțiau câteva mese. Zadarnic își ținea Ion Florea ochii plecați. El vedeă mereu privirile clare ale Olimpiei. Părea că-l întreabă: „Cine ești tu?“

Vasile Roșu băgă de seamă că doamna Olimpia, după ce-l privi cu stăruință câteva clipe pe Florea, începù îndată, cu mișcări domoale, să-și așeze servieta, și să-i șoptească ceva domnului Grecu, aplecându-se puțin spre el. Advocatul privi spre Florea, zise tare: Da. Apoi amândoi își văzură de cină. Mai veniră doi domni, se închinară adânc înaintea doamnei Olimpia, îi sărutară mâna albă ca sideful, și după ce ea înclină ușor din cap, cei doi sezură cu ei la masă. Numai decât conversația porni vioaie, și în răstimpuri se auzia râsul catifelat al doamnei Olimpia. Roșu băgă de seamă, că doamna Olimpia, râzând, îl privea repede, cu ochii cari nu râdeau de loc, pe Florea. Acesta nu-și ridică privirile. Dar știă că doamna Olimpia râde: râsul acela eră limpede, clar, ca și privirile ei.

„Doamna Olimpia își schimbă obiceiurile“ zise Vasile Roșu.

„Cum așa?“ întrebă repede Florea bucurându-se că se rupe tăcerea.

„D'apoi am mai văzut-o, cu asta, de patru ori aici în restaurant, în vreme de trei săptămâni. Și trebuie să știi că dumneaei, dacă nu eră anume o întrunire a Românilor de aici, nu se arată niciodată în localuri publice. Chiar și cu astfel de ocazii nu venia totdeauna. Apoi mi se pare prea darnică în vorbă, în răs.“

— Așa?“ făcù Ion Florea.

„Da. Privește, te rog, pe domnul cel mai tânăr, dintre cei doi cari șed la masa ei. Cel dela dreapta. Cred că într'un an n'a fost învrednicit de atâta atenție din partea doamnei Olimpia, ca 'n seara asta“.

Florea își ridică în silă privirile. Dar doamna Olimpia nu-l văzù, părea că-și petrece minunat... Râdeă. Florea simți o mare ușurare: ca și când i s'ar fi ridicat un nor greu de pe ochi, de pe cap, din jurul lui. Simți că se liniștește, și-și zise chiar că-i o mare prostie să se tulbure cineva astfel pentru o privire de muier.

„Albenețul acela?“ întrebă pe Roșu.

„Da. E medicul Petru Stan. Un tânăr care a moștenit o avere uriașă dela niște rudenii din țară. Dar e un om foarte cumsecade. Modest, prevenitor, stă bucuros de vorbă cu toată lumea. De-un an îi face curte domnișoarei Grecu.

— Domnișoarei Grecu?“ repetă Ion Florea simțind că sângele i se suie în obraz.

„Da. Și, pot să-ți spun, cu puține speranțe.

— Și pentru ce?“ întrebă Ion Florea, simțind cum îl înghimpă curiozitatea.

„Cine poate cunoaște astfel de taine. Poate și fetei să nu-i placă. Mie însă mai mult îmi vine să cred că doamna Olimpia își dorește un ginere de rang mare.

— Crezi asta?“ întrebă pripit Ion Florea.

„Da, și de-o părere cu mine sunt cei mai mulți. Familia Grecu e cea mai avută din oraș. Sute de mii. Destul atâta că pe doctorul Petru Stan foarte rar îl poate vedea cineva în societatea domnișoarei Grecu. Iar acasă la ei n'are intrare. Asta o știe întreg orașul.

— Se poate?“ întrebă Florea, urcându-i-se în față, în priviri, fără să știe de ce, un fel de descurajare.

Roșu râse.

„Vezi bine că se poate, dragă prietino. — Dar noi nu mai luăm câte o halbă?”

— Să vie!“ zise Ion Florea, arătând băiețușului care trecea pe lângă masa lor, păharele goale.

Când cei doi sorbiră din berea proaspătă, doamna Olimpia se ridică ușoară dela masă. Mătasea foșni, haina-i curse în linii regulate, înfiorată par'că de apropierea trupului plin, pe care-l găciai ca pe-o marmoră ascunsă sub vâl. Sâni tari, rotunzi i se înălțau în respirația regulată. Pe grumazii albi, cu pielea fină, catifelată, tronă capul ei mândru pe care nime nu l-a văzut plecat la pământ. Înfașurarea ei întregă își spune că n'r'adevăr trebuie să fie o femeie superbă. Dar cercețându-i mai de aproape fața palidă, gingașe, ochii ei verzi umbriți de sprâncene negre, dese, fruntea senină care se înălță dulce, nevinovată în părul ei bogat, negru ca păcura, nu descopereai sumeția, ci o foarte rară armonie de linii și culori. Și în fața aceasta de-un alb palid numai buzele cărnoase, fragede, ca la o fetiță de șesprezece ani rumeniău puțin întredeschise. Se părea că nu fața, nu capul îi da aerul acela superb, de „nu mă atinge“, ci mai ales trupul ei frumos care-o făcea să aibă o ținută de regină.

În lumină, cum își îmbracă mantaua ajutată de doctorul Stan, doamna Olimpia nu părea să aibă mai mult de douăzeci și patru de ani. Vocea ei se auzia limpede, și totuși te

făcea să te aștepti mereu la ceva ce nu ți-a spus. Vocea ei la sfârșitul cuvintelor căpăta o mlădiere nouă, abia perceptibilă, care se părea ca acopere ceva.

Doamna Olimpia, însoțită de domnul Grecu, porni fără să se mai uite la masa unde eră Florea și Vasile Roșu.

„Frumoasă femeie“, zise acesta, aplecându-se spre Florea și răsufându-i în față mirorul de beutură.

„Frumoasă“, răspunse Florea, ferindu-se.

În Florea, după ce Roșu-i destăinui planurile doamnei Olimpia care le avea cu Mărioara, după ce auzi că la ei în casă intră cineva foarte cu greu, după ce înțelese că domnișoara Grecu are un curtezan, se simți descurajat, deși nu-și făcuse nici un plan pentru viitor. Și, deodată cu descurajarea aceasta îi părû că doamna Olimpia i foarte străină, că de-i place să-l fixeze pe el, n'are decât s'o facă. În urmă se convinse chiar că o femeie de lumea mare își poate permite să-l fixeze pe-un tânăr fără nici un căpătâi, care din diplomă încolo, și nici aceea completă, n'are nimic. Apoi își aduse aminte, de prin capitală, că fixările acestea pentru doamnele mari n'au nici o însemnătate, că le fac din simplă distracție, sau ușoară curiozitate. Și se liniști deplin. Nu-l mai urmăriră nici privirile ei liniștite, nespuse de limpezi, și, când doamna Olimpia Grecu se pregătea de ducă, el privi cu interes frumseța ei, cu admirație chiar, cum eră gata să admire orice femeie frumoasă.

Vasile Roșu se aplecă mai tare spre el și-i zise rânjind:

„Păcat că-i așa de virtuoasă!“

Ion Florea nu răspunse. Dar în sufletul său se înfiripă acum tot mai tare o dorință: să vină Dumineca să vadă de-l mai cunoaște domnișoara Grecu? Și de nu-l va fi uitat? Ei, atunci va vedea el ce va face. Dar, hotărît, decând știă că are pețitor, decând descurajarea îl cuprinse, el simți că are intenții cu copila aceea cu ochii vineți. Ce intenții anume? Nu știă, dar o vedea apărând mereu când într'o rariște, când într'alta din grădina internatului, când apoi iarăș la geam. Și o vedea nevinovată, ca și când un aer de sfințenie ar învălui-o: în sufletul lui se treziă tot mai tare parfumul ce îmbată simțurile în anii întâiei tinerețe.

Nu-i răspunse deci lui Vasile Roșu. Nici nu-i putea. Îi părû deodată foarte scârbos acest prietin. Plăti cu grabă, își luă paltonul și luându-și cu răceală seara bună dela Vasile ieși în noaptea rece. Ca niște scame ușoare, reci și moi, îi cădeau din când în când, din întunec, pe față, pe frunte, pe ochi. Se cernea întâia zăpadă.

După ce stinse lumina în camera sa din parter — locuie într-o casă veche, cu puțini chiriași — Ion Florea se întinse, sub plapomă în patul rece. În liniștea din casă se auzia țicăitul ceasului de buzunar pe care-l pusese pe masă. În răstimpuri se auzia pe trotuar pașii grăbiți a unui trecător. Sunetul acela sec răsună în noapte.

Ion Florea nu putea dormi. Se simțea atât de treaz ca și când în viața lui n'ar fi știut ce-i somnul. Vedeă grădinița Voiculesii, cărările triste cu tufe de strugurași, straturi cu flori tinere, zâmbind curate în roua dimineților. Auzia cântecele fetițelor, ascunse sub bolta de frunze ca într'un templu. Și cântecele acelea îi păreau acuma noue, pline de înțeles și de dulci fiori. Ce m'a îndemnat pe mine să sar atunci gardurile, să alerg la

copilița cea bălae? se întrebă deodată. Și cu arătarea Mărioarei începură să-i crească în suflet simțeminte pe cari atunci nu le putea bănuși. Și cum sta arzând de friguri în pat, în camera pustie simția cum o dulce căldură îi alergă prin trup, auzia în pernă cum îi toacă de repede inima.

Din turnurile înalte ale bisericilor vechi băteau în răstimpuri apropiate ceasurile. Metalul vibră departe în noapte, aspru, plângător, melancolic, ca și când ar tipa uriașe paseri de noapte prin văzduh. Rar se mai auzia vreun pas pe trotuare. Înving de sinceritate Ion Florea adormi cu gândul acesta copilăresc:

„Ar fi frumos să mă recunoască. Ș'ar fi frumos să ne iubim.“

(Va urmă.)

Dări de seamă.

Elemente de metafizică.

Domnul C. Rădulescu-Motru, profesor de filozofie la universitatea din București, acum de curând a publicat al VII-lea volum din „Studiile filozofice“, scrise parte de Domnia Sa, parte în colaborare cu alți autori. Volumul de față poartă titlul „Elemente de metafizică. Principalele probleme ale filozofiei contemporane pe înțelesul tuturor“. (289 pag. Ediție populară. Prețul 4 Lei.)

Autorul însuși își exprimă temerea, că cetitorii vor considera de îndrăzneală încercarea de a scrie teorii metafizice într'un timp când toată lumea crede, că această disciplină filozofică — odinioară atât de importantă — dela Kant încoace este îngropată pe vecie în cimiterul aberațiunilor spiritului omenesc. A susține teorii sau ipoteze metafizice, după judecata majorității oamenilor de azi înseamnă, a recădea printr'un fel de atavism în greșelile și superstițiile înaintașilor noștri. Judecata aceasta însă nu este justificată. Chiar Kant nu intenționează să nimicească metafizica ca atare ci critica severă, prin care crede a fi sdruncinat până în temelii filozofia veche, dogmatică, aveă să creeze baza unei noi metafizici, care ține cont de puterea de prestațiune a factorilor cunoștinții omenești. De fapt omul nu se poate mărgini la simpla înregistrare a fenomenelor din lăuntrul limitei experienței posibile, ci tendința irezistibilă de a pătrunde lucrurile, îl îndeamnă a trece peste această limită și a explica toate fenomenele întru cât e cu puțință chiar dintr'un singur principiu ipotetic. Trecerea aceasta în domeniul ipotezelor are să se facă însă nu în contra, ci în direcția indicată prin rezultatele sigure obținute de către singuraticile științe particulare. Metafizica ne va da astfel „cunoștința cea mai complectă și cea mai puțin relativă despre lume“ (p. 4), o cunoștință, deci,

care nu este absolută și stabilită odată pentru totdeauna, ci o cunoștință care poate să varieze și să se perfecționeze, după măsura în care științele particulare vor realiza noi rezultate.

După determinarea noțiunii metafizice, autorul expune raportul în care se află ea față de artă și religie, zicând că „câteși trele au ca țintă aflarea Absolutului, dar arta și religie găsesc Absolutul lor prin înfrumșeșarea și prin îndumnezeirea, în ambele cazuri prin simplificarea actualității, pecând metafizica găsește Absolutul său prin adâncirea și extinderea actualității“ (p. 13).

După titlul scrierii, am crede că ea în întregime este dedicată problemelor metafizice, de fapt însă numai introducerea și ultimele trei capitole, cari constituiesc partea a treia a scrierii, se ocupă de metafizică în înțelesul mai strâns al cuvântului. În restul scrierii se tratează problemele fundamentale din teoria cunoștinței, expunându-se în mod cât se poate de plastic și pe înțelesul tuturor ființa și greșelile realismului naiv deoparte și a criticismului Kantian de altă parte. În această parte, subtitlul „pe înțelesul tuturor“ este deplin justificat. Realismul naiv este părerea așa numitei rațiuni sănătoase, adică a mulțimei nepreocupate de problemele mai adânci ale filozofiei, așa că ea mai ușor poate fi înțeleasă de cetitorul lipsit de cultura specială filozofică, dară numele lui Kant pentru mulți este o groază. Cu atât mai mare este meritul autorului de a fi prins esența filozofiei Kantiene, și a o fi expus într'o formă simplă, ușor accesibilă pentru oricine, dară totodată și adevărată, ceea ce nu e tocmai ușor, dacă ne gândim, că bărbați erudiți cu multă abnegațiune au lucrat mai bine de un jumătate de veac, și încă tot li se pare că nu l-au înțeles pe deplin pe Kant.

Problema principală a teoriei cunoștinței este: cum

e cu puțință cunoașterea? cari factori determină posibilitatea științei, adică a cunoașterii valabile pentru toți indivizii cugetători? Realismul naiv crede, că de o parte există lumea dinafară așa cum o vedem, auzim, pipăim etc., adică întinsă în spațiul treidimensional, colorată, sunătoare etc., iar de altă parte conștiința individului înzestrat cu organe perceptivă, prin cari se transmit în conștiință un fel de iconițe fidele desprinse de pe obiectele și fenomenele din afară. Conștiința ar avea prin urmare un rol cu totul pasiv pur perceptiv față de impresiunile din afară. Conștiința din punctul de vedere al realismului naiv, este considerată, ca o oglindă în care se văd lucrurile dinafară, iară celce vede este eul, care reflectează asupra conținutului conștiinței sale. Observându-se încă din vechime că simțurile înșală uneori, s'a zis de cătră alții că nu simpla experiență, ci experiența corectată prin rațiune poate oferl cunoștințe adevărate. Rațiunea însă operează cu noțiuni abstracte, cari nicăiri nu se află realizate în lumea concretă, așa că obiectele cunoașterii adevărate nici nu pot fi obiectele din natura empirică, ci o realitate mai presus de aceste, fie în forma ideilor platonice, fie ca forme aristotelice, cari nu sunt altceva, decât ideile platonice proiectate în obiectele naturii. După aceste două puncte de vedere deosebite, s'a împărțit filosofia veche în empiristă și în raționalistă. Ambele direcțiuni au ajuns la deplină dezvoltare tocmai pe timpul lui Kant. Raționalismul reprezentat prin Leibniz și Wolff pretindea a derivă toate cunoștințele din idei înăscute, iară empirismul în mod consecvent a ajuns la scepticism. Vechea descoperire a lui Democrit, reînprospătată prin Galilei și Descartes, în sensul căreia obiectele nu sunt înzestrate cu calitățile simțuale, cum sunt culorile, sunetele, gustul, mirosul, temperatura, ci toate aceste calități sunt condiționate prin organizarea psihofizică a individului, a devenit o învățătură îndeobște recunoscută. Îndeosebi filozoful englez Locke, și-a întemeiat teoria cunoștinței pe această constatare. El a admis, însă, că pe lângă calitățile aceste secundare ale obiectelor, există și altele primare, cari sunt proprii obiectelor, așa înainte de toate coexistența și mișcarea lor în spațiu. Întrucât experiența ne mijlocește cunoașterea acestor calități primare avem știință despre obiecte. Episcopul Berkeley dovedește însă cu multă agerime de spirit, că nu este îndreptățită deosebirea calităților în primare și secundare, ci dacă aceste din urmă sunt subiective, tot subiective vor trebui să fie și celelalte, pentrucă ambele stau în cea mai strânsă legătură. Întreaga lume materială, în realitatea și independența, căreia crede omul naiv, se preface astfel în reprezentațiunea eului, căci după abstragerea tuturor calităților unui obiect nu mai rămâne nimic. Cu toate aceste eul nu este creatorul acestor idei a lucrurilor materiale, pentrucă el simte, că ideile aceste i se impun chiar peste voința sa. Neexistând altă cauză pentru producerea acestor idei, trebuie să admitem existența unui spirit absolut care le creiază în noi după legile naturii. Empirismul s'a dezvoltat astfel în spiritualism sau imaterialism, prin ceace s'a

apropiat mult de punctul de vedere al criticismului Kantian.

Un alt urmaș al lui Locke, David Hume își pune problema inducțiunii. El zice: cunoștințe putem realiza numai pe cale empirică inductivă. Ce ne îndreptățește însă ca din observarea câtorva cazuri concrete, să stabilim legi de valabilitate universală? Dacă am observat de câteva ori, că fenomenul *A* a fost urmat de fenomenul *B*, ce mă îndrituește să zic că fenomenul *A* îl produce cu necesitate, îl cauzează pe fenomenul *B*? Raportul cauzal, care invoalvă în sine necesitatea, eu nu-l văd, nu-l pot experia în lumea dinafară, va trebui deci să rezulte din conștiința mea. În conștiința mea însă, nu pot constată altceva decât succesiunea continuă a unor fenomene. Cel mult pot constată asocierea între anumite grupe de reprezentațiuni, așa că de câte ori pășesc unele peste pragul conștiinței sunt atrase și celelalte după ele. Reprezentațiunea fenomenului *A* îmi provoacă în conștiință regulat reprezentațiunea fenomenului *B*. Între ambele s'a creat o necesitate asociativă pe baza obișnuinței. Așadară nu un temeu real, ci obișnuința, nu o necesitate reală, ci una pur asociativă, care poate să diferă dela individ la individ, este baza cunoașterii și a sistemizării cunoștințelor. Evident că prin aceasta să reînprospătează vechea învățătură a sofistilor, cari ziceau că individul este măsura tuturor lucrurilor, se reînnoește scepticismul. Adevărul nu există ca atare, ci adevărat este aceea ce individul singuratic află de adevărat, iar dupăce nu există o normă, care să-i îndrepte pe toți indivizii în aceeași direcție, rămâne în voia fieștecăruia de-a admite sau a nu admite un adevăr.

Kant a aflat deci deoparte raționalismul a căruia aderent el însuș eră la început, dar care nu a putut să-l mulțumească, pentrucă deși adevărurile derivate în mod deductiv sau analitic erau sigure, totuș lărgirea cunoștințelor se poate face numai prin experiență, pe cale inductivă sau sintetică, o cale, care prin filozofia lui Hume a ajuns la negarea științei, la scepticism. El stă înaintea problemei, cum să împreune analiza cu sinteza, ca nici siguranța cunoștințelor să nu sufere, nici bogăția materialului empiric să nu lipsească. După multă chibzuială a ajuns la ideea genială de-a face o întoarcere în raportul factorilor cunoștinței, asemenea întoarcerii punctului de vedere a lui Copernic pentru sistemul planetar. Filozofii de până acum au zis că conștiința ar fi numai o oglindă în care se reflectează obiectele dinafară. De ce nu am întoarce raportul? De ce nu am zice că conștiința în loc de-a fi determinată prin lumea dinafară, determină ea însaș această lume? Nu cumva se poate explică cunoașterea mai bine, dacă lăsăm ca însaș conștiința să creeze lumea fenomenală? Aflată odată această perspectivă noaună, modalitățile pentru realizarea ei au fost mai lesne de găsit. Științele exacte ale matematicii și mecanicii naturii stabilită de Newton, considerate sub această perspectivă, aveau să deie modalitățile dorite. Kant a presupus, că aceste științe se pot explică foarte bine,

dacă spațiul și timpul le considerăm ca forme a priori ale intuițiunii, forme în cari ni se prezintă întregul material empiric, a căruia ordonare se face prin funcțiunile sau categoriile conștiinței. Procesul cunoașterii este deci determinat prin doi factori: formele intuițiunii și categoriile intelectului deoparte, cari ambele sunt a priori, adică premerg și condiționează orice experiență, și de altă parte materia neordonată care provine din afară, din partea unor lucruri în sine necunoscute. Conștiința așadar nu este oglinda pasivă, care reflectează numai lumea din afară, ci crează această lume după formele și categoriile ei a priori, ea crează lumea după chipul și asemănarea ei. Procesul acestei creări a lumii fenomenale prin cooperarea celor doi factori a intuițiunii și a intelectului, avem să ni-l închipuim în următorul mod. Formele intuițiunii sunt absolut deserte; ele ajung în posesiunea unui conținut abia în urma afecțiunii externe sau interne. Afecțiunile ajung mai întâi în atingere cu formele intuițiunii și anume pentru cele externe servește spațiul, pentru cele interne timpul. Obiectele dela cari primim afecțiunile nu-s nici în spațiu, nici în timp, căci aceste sunt forme pur subiective, niște ochelari, prin cari e necesitat subiectul a privi obiectele, văzându-le firește în culoare roșie, dacă sticla ochelarilor e de această culoare, cu toate că obiectele în sine nu sunt roșii. Afecțiunile se tescuesc așadară în formele spațiului și a timpului, așa că pentru intuițiune apar ele ca extinse sub raportul coexistenței și a succesiunii. Materialul oferit prin intuițiune e însă numai un conglomerat haotic de calități simțuale. Acesta trebuie ordonat în războiul de țasut al categoriilor apriorice. Dară se întreabă cum pot fi aduse în legătură categoriile intelectului cu materia intuițiunii, după ce ele sunt cu totul independente, deosebite de o altă, despărțite așa zicând ermetic? Căci categoriile nu pot aparține conștiinței reale al individului singuratic, deoarece în cazul acesta scepticismul lui Hume nu ar fi desrădicat, pentru că s'ar putea întâmpla astfel, ca fiecare individ să-și creeze altfel lumea și să o și cunoască altfel. Pentru a încunjură această eventualitate, trebuie să ascriem categoriile unei conștiințe în genere (Bewusstsein überhaupt), care să fie conștiința tipică a umanității și ca atare identică în toți oamenii. Kant, care și de altfel despicasă unealta cunoașterii fără nici un scrupul în o mulțime de secțiuni eterogene, direct opuse chiar, nici acum nu ajunge în perplexitate. Dacă e vorba să fie împreunate categoriile conștiinței în genere cu intuițiunile conștiinței individuale, cu toate că ele sunt absolut eterogene, atunci trebuie să existe o nouă facultate sufletească, cuprinzând în sine elemente din ambii factori. Aceasta este renumita șemă transcendentă, suveica minunată, prin care categoriile împreună firele singuraticelor intuițiuni în țăsătura lumii fenomenale. Kant privește

această șemă de o artă nepătrunzibilă, ascunsă în adâncul sufletului omenesc, de un fel de putere miraculoasă. În această speluncă întunecoasă se nasc obiectele lumii fenomenale; ele sunt produsul subiectului, respective a șemei mijlocitoare între materia intuițiunii și între categoriile conștiinței în genere. Obiectele transcendente, dela cari provin impresiunile, sunt cu totul neaccesibile cunoașterii, aceasta să îndreaptă numai la lumea fenomenală, după cum ni se prezintă ea în experiență. Categoriile se pot întrebuiți numai în sfera fenomenelor produse de ele (Kant de fapt le întrebuițează și peste această limită, pentru a scăpa de invinuirea idealismului material); îndată ce trec peste această barieră, ele înceată a mijloci o cunoaștere adevărată, cunoașterea devine părută, falsă, ea ne produce numai ficțiuni deșarte (Hirngespinnste) paralogisme și antinomii de cea mai crasă specie. Întreaga logică a filozofiei raționale, care a extins valabilitatea categoriilor peste marginea lumii fenomenale, este numai o dialectică falsă, care duce la contradicții.

Kant aveă să dovedească în felul acesta posibilitatea științei. Filozofia veche n'a fost în stare să facă aceasta. Raționalismul cel vechiu aveă, cei drept, increderea dogmatică în corăspunderea realității adevărate cu noțiunile rațiunii, dar aceasta nu eră prin nimic justificată, decât doară prin substrucțiuni metafizice și ele de natură foarte problematică, ca bunăoară paralelismul universal la Spinoza, în urma căruia „ordo et connexio rerum idem est ac ordo et connexio idearum“. Empirismul cu atât mai puțin puteă să explice această corespondență prin teoria conștiinței oglinde. Pentru Kant dificultatea aceasta dispăre. Categoriile intelectului trebuie să corăspundă realității, pentru că realitatea însăș e constituită prin aceste categorii. Cunoașterea obținută prin aceste categorii trebuie să fie valabilă, pentru că ea propriu zis nu este cunoașterea individului singuratic, ci a unei conștiințe în genere, a unei conștiințe tipice omenști. În individul particular se manifestează o conștiință în genere, o lege generală, și numai în virtutea acestei legi cunoașterea lui este valabilă. Aici aflăm tocmai acelaș raport ca la problema inducțiunii. În concluzia inductivă se enunță o regulă generală pe baza câtorva observări. Din punct de vedere logic această practică este greșită, pentru că ceea ce este valabil despre o parte nu trebuie să fie valabil și despre întreg. Dacă cu toate aceste se practică inducțiunea necompletă, deși numai cea completă poate da rezultate tot așa de sigure ca cele obținute în mod deductiv, aceasta se întâmplă nu pe baza cazurilor singuraticice în cari s'a făcut constatarea, ci pe baza legii generale, care se presupune a fi activă în cele câteva cazuri observate.

(Va urmă.)

Dr. Pavel Roșca.

Cronici.

Filozofie.

Despre spiritism.

Mai bine de o jumătate de veac incoace se vorbește și se scrie mult despre spiritism. Sunt societăți spiritiste, ai căror membri caută să facă proseliți; și e o întreagă literatură spiritistă, de cărți, de ziare și de reviste. Această nouă doctrină se deosebește de credința creștină în existența și nemurirea spiritelor, numită spiritualism, prin credința că unii oameni ar avea puterea de a chema și a face să li se arate spiritele celor morți și de a se pune în comunicațiune cu ele. Acești oameni, numiți altădată vrăjitori, se zic astăzi mediumuri, adică mijlocitori între lumea noastră și a spiritelor.

Alte două însușiri, prin cari spiritismul se deosebește de spiritualism, sunt, întâiu, pretensiunea de a avea o temelie științifică, de a se întemeia, nu pe credință, ca spiritualismul, ci pe datele observațiunii și experienței; a doua, pe când spiritualismul (înțeleg aici credința poporului, căci ca doctrină filozofică el are mai multe variațiuni) își inchipuește spiritele sub o formă cu totul nematerială și, în câțva deosebită de forma omenească, — îngerii și cheruvimii d. e. se inchipuesc cu aripi, — spiritismul atribuie spiritelor „corpuri astrale“ (din stele), cu forme curat omenești, însă compuse din substanță eterică, prin urmare imponderabilă, fără greutate, ca și eterul din spațiul cosmic, interplanetar, care se deosebește de materie sau substanța condensată, cum este aerul, apa și corpurile solide de pe pământ, prin lipsa puterii de gravitațiune.

Aceste corpuri sunt asemeni ideilor lui Platon sau prototipurilor din lumea ideală a sufletelor omenești. Ele sunt fără început și nemuritoare; sunt tipurile, după cari se formează corpurile materiale ale oamenilor, în cari ele se întrupează și pe cari le conduc. Fiecare om are spiritul sau geniul său, numit în religiunea creștină îngerul păzitor, care-l conduce în viață și care nu se naște și nu moare odată cu el. Alături de lumea materială și peritoare, spiritele formează o lume deosebită și veșnică, asemenea lumii ideale a doctrinei platonice.

Pentruce dar spiritele, nemuritoare și fără suferințe, se întrupează în corpuri omenești, atât de defectuoase față cu prototipurile lor, atât de supuse la tot felul de dureri și, după o scurtă existență, morții? Care este înțelesul și scopul lumii materiale, atât de plină de rătăcirii și primejdii? La această întrebare spiritiștii răspund, că scopul intrupării spiritelor este desăvârșirea și înaintarea către idealul perfecțiunii, către Dumnezeu. Infinitul, ființa dumnezeiască, se întrupează și evoluează până la om. Dar individualizată odată, ea nu-și părăsește forma sa individuală; aceasta rămâne ca corp astral și nemuritor.

Argumentele, pe cari se întemeiază spiritismul, sunt fenomenele sufletești anormale, ca presimțirea, telepatia sau vederea în depărtare, vederea în trecut și în viitor, visurile fatidice, cari adică prezic lucruri ce se vor întâmpla, vedeniile, fenomenele hipnotismului și somnambulismului. Precum visurile, halucinațiunile și iluziunile optice au putut introduce în mintea oamenilor necultivați convingerea despre o existență reală și obiectivă a acestor aparițiuni; așa spiritiștii, plecând dela pomenitele fenomene sufletești, sunt convingși și vor să convingă și pe alții despre existența obiectivă a spiritelor și a unei lumi spirituale, în care vede vizionariul, hipnotizatul și somnambulul, și care e necunoscută celorlalți oameni.

Azi și mulți oameni de știință se zic aderenți ai spiritismului, fie din convingere, fie poate numai de formă, crezând că această doctrină poate fi folosită de mulțimii, servind ca un puternic sprijin religiunii. Această convingere a îndemnat, poate, și pe Hasdeu, dacă nu o mare sguuire sufletească în urma morții fiicei sale, ca să scrie pe al său „Sic cogito“, ca un fel de confesiune și totdeodată evanghelie spiritistă. Însă, precum ne arată Kant în tratatele sale despre „Religiune între marginile rațiunii“, și despre originea sistemelor solare sau „Istoria naturală a cerului“, cel mai tare razim al religiunii este însăși știința naturii, dacă sub religiune nu înțelegem numai forma ei, dogmele și riturile, ci mai mult fondul, adică credința și simțământul religios, dacă și religiunea și știința sunt concepute și explicate într'un spirit destul de larg și de tolerant.

Dr. Prell și Hasdeu vor să înșire și pe Art. Schopenhauer între spiritiști, confundând astfel idealismul filozofic cu spiritismul. Hasdeu, în „Sic cogito“, consideră pe om constituit din trei părți: sufletul, care e nemuritor; organismul astral, fluidic sau eteric, al sufletului, asemenea nemuritor; și organismul trupesc, muritor, format după modelul celui astral. Existența organismului astral, necesară pentru manifestarea sufletului ca părțea din Dumnezeu, Hasdeu o întemeiază pe vis și pe fenomenele sufletești anormale, înrudite cu visul, cum sunt somnambulismul, hipnotismul, vederea în trecut și în viitor, ș. a. Toate aceste fenomene, Schopenhauer, de acord în aceasta cu cele mai noi lucrări ale psihofiziologilor de astăzi asupra acestor fenomene, le atribuie „organului visurilor“, cuvânt sub care el înțelege creierul, pus în mișcare prin impresiunile venite din lăuntru organismului, din vatra vieții vegetale. Hasdeu le explică prin „organismul fluidic“ din om, care în timpul somnului se avântă spre „desmărginire“. Și, lucru ciudat, această vedere, care doctrina spiritistă o consideră, nu ce puțin ca o ipoteză, ci ca o teorie științifică. Hasdeu o atribuie și lui Schopenhauer, socotind „organismul visurilor“ acestuia (das Traumorgan) ca identic cu „organismul astral“.

„Organism al sufletului“, — zice dânsul, — același pe care Schopenhauer îl numiă „organ al visului“,... un organism fluidic, imponderabil, neatârnat de celule encefalice, de cari dânsul se slujește ca de o simplă unealtă specializată în stare de mărginire trupească, pe când în stare de desmărginire el poate să-și specializeze tot atât de practic buricul, degetele, ba până și cea mică pată roșie de pe talpa somnambulei Eugenia, de unde până la creer e hăt departe.“¹⁾

Schopenhauer a scris, în adevăr, un interesant tratat „Despre vederea spiritelor și a fenomenelor în legătură cu aceasta“. Aci el expune, ca o ipoteză, teoria sa despre visuri și celelalte fenomene analoage. Dar aceste vederi la depărtare, în spațiu și timp, în trecut și viitor, cu ochii sufletului, iar nu cu ai corpului, cum și acțiunea la depărtare, în magie, Schopenhauer le explică din firea intimă a omului și din influența voinței lui asupra altora, cum vedem astăzi adeseori în fenomenele hipnotice, reproduse înaintea ochilor noștri. Și o deplină explicare nu dă nici el despre aceste fenomene; ba tocmai susține, că nici nu se poate da, ci trebuie să ne mulțumim cu o lămurire aproximativă, cum facem d. e. cu toate fenomenele electrice, pe cari le subordnăm unui fenomen primordial, cu totul neexplicat, care e electricitatea.“²⁾

Puterile fundamentale ale naturii, de cari ține și puterea de viață, și esența sufletului omenesc, țin de lumea metafizică sau ideală, în care, după vederile celor doi corifei ai filozofiei germane, după Kant și Schopenhauer, nu există spațiu, timp și raporturi cauzale. Pentru aceea fenomene sufletești ca cele de cari e vorba aici nu pot fi explicate cu certitudinea fenomenelor din lumea fizică, cari se întâmplă în spațiu și timp, după legea universală a cauzalității.

O fundamentală deosebire între spiritism și idealismul filozofic este astfel legea cauzalității sau determinismului, pe care se întemeiază acesta. Lămurirea lui Schopenhauer despre visuri și vedenii, până unde o crede cu puțință, e întemeiată pe datele științei experimentale. Spiritiștii încă pretend a fi determiniști, și predică doctrina lor ca o nouă știință. Determinismul lor însă merge numai până la un loc, le servește oarecum numai ca introducere; iar când ajung la fenomene, cari nu se mai pot explica în mod științific, după raportul între cauză și efect, ei fac un salto mortale de pe terenul real și luminos al științei în lumea neguroasă a misterelor și iluziunii, și vor să introducă astfel determinismul și acolo, unde el nu mai are pe ce se întemeia.

*

După doctrina spiritiștilor a lui Hasdeu, organismul eteric sau supraorganismul omului este și izvorul iubirii nesexuale sau platonice. El împarte iubirea în iubire sexuală, proprie organismului trupesc; în iubire nesexuală, proprie supraorganismului; și în iubire amestecată, caracteristică mai ales căsătoriei, în care la

¹⁾ B. P. Hasdeu, „Sic cogito“ p. 63.

²⁾ După studiul lui Schopenhauer e prelucrată broșura scriitorului acestor rânduri „Despre visuri...“.

început predomină iubirea sexuală, iar mai târziu, la bătrânețe, iubirea nesexuală, desinteresată.

Această iubire, curată și sfântă, lipsită de orice pofte sensuale ale organismului trupesc, face ca în telepatie, mai ales în cazuri de moarte sau alte nenorociri, supraorganismul unuia din cei doi indivizi, sau se iubesc, să apară ca spirit celuilalt și să-i vestească cazul. Uneori supraorganismul celui rămas în viață apare muribundului; dar mai des e cazul contrar, pentru că desmărginirea sufletului e mai ușoară, când organismul trupesc e slăbit; și urmează de sine, e deplină, când organismul trupesc e distrus, și omul a murit trupește.

În acest capitol, intitulat „telegrafia iubirii“, de sigur după analogia telegrafiei fără fir a lui Marconi, Hasdeu face iarăș o nedreptate lui Schopenhauer, afirmând că acesta nu cunoaște și nu admite decât iubirea sexuală. În adevăr, Schopenhauer, în frumosul capitol „despre iubirea sexuală“, în vol. II. al operei sale principale, vorbește numai despre iubirea sexuală, și cam unilateral. Însă, departe de a nega iubirea nesexuală, caritatea sau dragostea creștinească, și curat omenească, el o socotește ca izvorul virtuții și al tuturor simțimentelor altruiste; și pe ea își întemeiază morala sa. Dar el o numește simpatie, milă sau compătimire (Mitleid), conform vederii sale asupra vieții, care e un lung șir de suferințe.

*

Organismului eteric, care după moartea individului devine spirit, îi atribuie Hasdeu, împreună cu toți spiritiștii, și prezicerile viitoriului, vederea în depărtare, autosugestiunea sau inspirațiunea, sugestiunea în fenomenele hipnotice, și toate fenomenele psihice încă necunoscute și anormale ale naturii omenesti. Astfel sunt: puțința de a se ridica în aer, de a trece prin foc fără să se ardă, de a vindeca boalele, de a face să se vadă ivindu-se ca din senin pâni, flori, oameni și alte minuni, cari unii le explică ca halucinațiuni, ca iluziuni, sau ca influențe ale voinții omenesti.

Spiritiștii de azi sunt urmași și elevi ai astrologilor vechi. Paracelsus încă zicea, că „fiecare om are un spirit, care locuște afară din el, și își are scaunul în stelele superioare... El însuflă omului presimțirile și vederile în trecut și în viitor. Aceste spirite se numesc ursită (fatum)“.

După credința spiritiștilor de azi spiritul întrupat locuște în însuși individul, sub nume de organism eteric sau supraorganism; și numai după moartea individului devine spirit neatârnat, „desmărginit“, și locuitor în stele sau în regiunile superioare ale lumii. Hasdeu numește spiritul întrupat într'un individ și inconștient, termin întrebuițat mai întâiu de Hartmann și adoptat azi ca termin științific în psihologia contemporană, și însemnând partea cea mai însemnată sau fondul sufletului omenesc, adică tendințe, pasiuni, aspirațiuni, imagini, noțiuni ș. a. moștenite ca predispozițiuni fiziologice, sau câștigate prin experiență, însă cari se află sub pragul conștiinței și nu intră în cercul luminos al conștiinței decât când sunt provocate prin influențe din afară sau prin trebuințe lăuntrice ale in-

dividului. Acest fond inconștient al sufletului are o influență precumpănitoare asupra tuturor simțemintelor, cugetărilor și faptelor omenești; dela el atârnă, în cea mai mare parte, soarta omului. Ceeace numim ursită, fatalitate sau destin este astfel mai mult în noi înșine decât în lumea din jurul nostru. Și acestui inconștient i se datoresc și fenomenele psihice anormale, imposibile naturii omenești în stare normală. Acest inconștient însă e foarte deosebit de închipuitul organism fluidic al spirițiilor, cărui ei îi atribuesc ipnotismul și toate fenomenele psihice anormale; precum e deosebit și de spiritul desmărginit, aflător în eterul cosmic.

Hasdeu, între alte exemple, aduce ca probă de comunicațiunea oamenilor cu spiritele mormântul-poemă sau templul spiritist al fiicei sale, Iulia, din cimitirul Șerban-Vodă, din București, construit întreg după inspirațiunile Iuliei, comunicate părintelui său ca spirit, adecă după trecerea din viața trupească.

M. Strajan.

Artă.

Expoziția pictorului Mützner.

Au trecut trei ani de când d-l Mützner s'a prezentat pentru întâiaoară în fața publicului cu o expoziție de peisagii și studii lucrute după formula impresionismului pointillist. Eră un talent și amuță o carieră onorabilă. Nimeni însă nu s'ar fi așteptat ca el să se prezinte așa precum s'a prezentat astăzi. E într'un progres plin de avânt.

Peisagistul de atunci a făcut loc artistului de astăzi cu o concepție mai largă. A introdus figura în peisagiu și căută a face dintr'o bucată un tablou, care e complet și poate stă prin sine însuși.

În acești 3 ani cât a lipsit din țară, d-sa a călătorit din Nordul până 'n Sudul Franței atras mereu de lumină, tot de mai multă lumină. În Nord, deși e atras de câmpiile mănoase, de curți de ferme bogate, de colțuri de grădină cu puternică vegetație ale Normandiei, totuș nu se poate așeză. Și coboară în lungul Seinei și la Vernon pictează două peisagii frumoase la marginea apei. Nu e mulțumit nici aci și în cele din urmă, luându-și modelul cu părul roș, se duse în Sud la Beaucaire și se instalează în una din acele poetice ferme cum se găsesc acolo, înconjurate de grădini cu bolți de vițe pe stâlpi de zidărie și în cari se scurge lin o viață patriarhală. În mijlocul acestor frumuseți naturale își plasează modelul și oaspeții, fie în umbra bolților sau în bătaia soarelui și pictează fără altă preocupare decât culoarea și poezia ei.

Dincolo de mare la marginea căreia se află, l-a ispitit Africa cu fascinațiunile ei și s'a dus în Algeria să picteze vederi din Alger și din cimiterile lui.

*

După cum o spune singur a căutat totdeauna să fie sincer. Și această sinceritate se observă la baza tu-

turor tablourilor sale. Din cauza ei se poate remarcă fără a consulta catalogul că cutare tablou redă atmosfera Nordului și cutare altul lumina vibrândă a Sudului; că într'unul se naște lumina fragedă a dimineții, iar în altul lumina tristă a serei, moare.

Dacă d-l Mützner ar fi căutat să fie numai sincer, am fi avut o serie de bune peisagii, de studii de lumină reușite și de artistice tablouri de gen. Le-am fi admirat și i-am fi mulțumit. Însă d-sa a făcut mai mult decât atâta. Cu ajutoarele fantaziei sale s'a ridicat deasupra subiectelor sale și de acolo n'a privit decât poeticul ce ele cuprind. Nu mai trebuie să caute în ele cineva adevărul naturii, ci sensul pe care autorul a căutat să le dea și numai astfel s'ar putea bucura de frumusețea din ele.

Unele peisagii, cum sunt cele luate din cimiterile Algeriei îți dau impresia de decoruri potrivite pentru feeria celor o mie și una de nopți.

Priviți tablourile cu Nr. 65, 66, 72 și mai ales cel cu Nr. 67 de un puternic efect decorativ. Aduc aminte în acelaș timp și decoruri murale și stampele persane.

De asemenea priviți și celelalte poetizări din grădinile și livezile Franței.

Tabloul de sub Nr. 29 intitulat „Primăvară“ mai ales de o poezie idilică, ce amintește pe Puvis de Chavames și H. Martin. Într'o lumină virginală de dimineată, aburii nopții încep a se risipi și lasă a se vedea peisagiul: o gărlită mică mărginită de plopi înalți și de piersici în floare; dincolo de perdeaua de plopi într'o somnoroasă nelămureală satul și munții foarte apropiați; la marginea apei un păstor își mână turmulă de oi, ce pasc inocent o iarbă proaspătă. Acest tablou lucrat în tonalități degradate e o eclogă în stil mare de o simplitate clasică, virgiliană.

Aceste efecte le obține prin scoaterea în evidență a caracterului esențial din fiecare tablou, prin interpretarea naturii. Acesta este mijlocul de a putea creă lucrări de artă superioară și care ridică pe un artist deasupra mijlociei.

*

Oricine vine în această expozițiune poate să facă reflecțiunea: Mützner e un colorist. În adevăr pictorul e un colorist pasionat. Fiecare din tablourile sale e o policromie. Uneori ea e redată numai pentru plăcerea senzuală pe care o poate da. Însă această policromie e respectuoasă față de legile combinațiunilor armonizate și de aceea a valorilor. Tocmai de aceea, unii ar putea să zică că d-sa nu e suficient de îndrăzneț; însă un asemenea reproș nu i-ar putea veni decât din partea unui partizan al extremelor. Nu cred că d-l Mützner să ajungă vreodate la extremitate, căci îl cred pătruns de o înțelegere superioară a artei sale.

Colorismul său se îmbogățește cu cât se coboară mai mult dela Nord spre Sud, pentruca acolo să-și dea toată puterea lui. În Africa însă paleta se indulcește și acest lucru e datorit probabil efectelor de lumină.

La aceste efecte coloristice îl ajută și tehnica pe care o întrebuințează. Pointillismul e o tehnică de pro-

gres care permite prin divisiunea culorilor să introduci combinațiuni bogate care își păstrează energia. D-l Mützner a ajuns să poseadă această tehnică cu adevărat maestru. Expoziția de acum 3 ani eră antipatică, pentru că prea ne puna în contact cu toată bucătăria facturii sale. Un pointillism răspândit. În această expoziție mai sunt vreo câteva tablouri lucrate în această manieră, dar cari din fericire sunt din 1909. De atunci incoace factura lui e din ce în ce mai îngrijită. Punctele nu mai sunt aruncate, ci se topesc și se pătrund strâns unele într'altele, așa că dau tabloului un aspect de soliditate și de definitiv. În cele din urmă, prin intermediul glacisurilor a ajuns la pictură în plină pastă.

Ar putea să întrebe cineva: Mützner nu are nici un cusur? Da, da. Dar cusururile lui sunt de așa natură, încât vor fi invinse, fără nici o dificultate în mersul ascendent al progresului său. Atunci pentru care folos să le mai indice. Pentru d-sa? E inutil. Pentru public? Dar sunt atât de multe calitățile sale încât cusururile sunt pierdute în mijlocul lor.

D-l Mützner e un artist, care nu mai are nevoie de școală, ci, care poate face școală; însă pentru ca să aibă toată admirația noastră, i-am dori să scape din mrejele occidentului și să-și arunce privirile peste frumusețile României noastre.

Const. Prodan.

Însemnări.

Expoziția Doamnei Cosma. Duminica trecută s'a deschis în strada Schewis minunata expoziție de țesături și cusături a d-nei Maria Cosma, prezidenta neobosită a „Reuniunii femeilor române din Sibiu“, care susține școlile de industrie casnică și de menaj. La deschiderea expoziției a participat un public numeros, în frunte cu I. P. S. Sa Mitropolitul Mețianu. Doamna Cosma a rostit o cuvântare plină de povețe cumini, la care a răspuns în cuvinte elogioase I. P. S. Sa Mitropolitul, aducând doamnei Cosma omagii de admirație. Publicul a aclamat-o cu însuflețire. Munca d-nei Cosma merită pe deplin recunoștința publicului românesc, căci expoziția cuprinde adevărate comori de artă țărănească. Mai bine reprezentat e Banatul. Sutele de conciuri și oprege apoi cilimurile din Banat ocupă aproape jumătate din cele patru odăi ale expoziției. Se știe că țesăturile din Banat sunt cele mai frumoase și cele mai fine dintre toate câte le avem. D-na Cosma a știut aprecia minunăția și varietatea motivelor țesăturilor din Banat și le-a colectat cu sârguință, reușind să înșghebe cea mai bogată colecție care există. Din expoziție mai amintim un costum din Rodna cu o boniță de o rară frumusețe, cămășile din Bănat, o cămașă rară din Giurgeu, șorturile din Elica și almarele din Rășinar. În expoziție am văzut și originalul albumului compus de d-șoara Minerva Cosma, după care se lucră la școala de industrie și după care sunt făcute și minunatele odăjdii bisericesti, în special numim pe cele coman-

date de cucernicile săliștence pe seama părintelui protopop Dr. Ioan Lupaș. Mai pomenim și de țesăturile și cusăturile lucrate de țărancele din Făgăraș sub conducerea d-nei Dr. Șerban, care e vrednică de toată lauda pentru nobila sa osteneală.

Asupra întregii expoziții vom reveni în curând, când vom publica mai multe fotografii. Deocamdată trimitem d-nei Cosma felicitările noastre pentru comoara ce o are și o asigurăm de sentimentele noastre de admirație pentru munca ce o desfășură.

⌘

Cultura românească în Maramurăș. Primul pas care s'a făcut, în vara trecută, pentru deșteptarea conștiinței naționale în Maramurăș a tulburat vieța pașnică a Românilor din acele părți. Înființarea despărțământului Vișeu-Iza al „Asociațiunii“ nu e pe placul renegaților și Ungurilor ce stăpânesc poporul. Ei nu pot vedea că o seamă de cărturari, în a căror suflet arde dorul de a trezi poporul la conștiință prin cultură, s'au așternut pe lucru, ducându-se din sat în sat și adunând pe țărani spre a le da povețe. Liliecii și vampirii nu iubesc lumina; împărăția lor e besna nopții la adăpostul căreia își culeg prada. De aceea au pus în mișcare întreaga administrație din Maramurăș, ca să suprimă mișcarea culturală pornită în cadrele legale ale „Asociațiunii“. Au început să prigonească pe țărani, cari s'au înscris membri la „Asociațiune“ și cari ascultă prelegerile cărturarilor; au început să terorizeze preoții, cari își implinesc datoria cea mai elementară de a lucra pentru deșteptarea poporului. Furia administrației s'a îndreptat mai ales împotriva tânărului și învățatului preot-capelan din Ieud, d-l Ion Birlea, care a înființat o bibliotecă populară în sat și care a voit să țină cursuri de scris și citit cu țărani analfabeți. Ceilalți cărturari cari țin prelegeri de asemenea se bucură de o mulțime de șicane. Noi credem că aceste persecuții le va întâri numai credința că apără o cauză sfântă și că merg pe cărarea cea dreaptă. Să nu se înspăimânte de greutatea începutului și să nu se lase terorizați, fiindcă dreptatea e pe partea lor. Reverendissimul domn vicar din Sighet, Tit Bud, desigur va interveni la locurile competente să fie păzită „Asociațiunea“ de asemenea mișelii. Episcopia din Gherla se va îngriji și ea să impună tuturor preoților din Maramurăș o activitate culturală, iar I. P. S. Sa Mitropolitul Dr. Victor Mihalyi va ști să apere pe ceice răspândesc cultura românească în satul său natal, în Ieud.

Credem că aceste așteptări ale noastre se vor împlini.

⌘

Societatea pentru fond de teatru român, dintre lucrările prezentate la concursul de premii și ajutoare din fundațiunea Dr. Ioan Mihu, a distins cu „mențiune onorifică“ două piese: Ileana, feerie în trei tablouri și Fățărnicii, dramă în trei acte; d-lui I. V. Borgovan i-a dat un premiu de 300 Cor. pentru „Patru cântece românești pentru voce și pian“, iar d-lui L. Domide un ajutor de 500 Cor. pentru tipărirea compoziției „Înșiră-te Mărgărite.“